

דבר העורך

המחאה החברתית שהתעוררה בישראל בחודשים האחרונים מיקדה את תשומת הלב הציבורית בצורך לחולל שינויים יסודיים במדיניות החברתית ובדפוסי הפעילות של השירותים החברתיים בישראל.

כשמעצבים מדיניות חברתית ומבקשים לפתח מערכת שירותים שיספקו מענים הולמים לצרכים המגוונים של האוכלוסייה בישראל, יש להביא בחשבון כמה מרכיבים מרכזיים:

- יש ללמוד את הצרכים של האוכלוסייה בתחומים שונים, תוך התמקדות בצורכי הקבוצות החלשות.
- יש לבחון את מידת ההלימה בין הצרכים לבין המענים שמספקות מערכות השירותים החברתיים בתחומי פעולתן השונים.
- יש לאתר את הגורמים העיקריים המשפיעים על רמת ההלימה בין המענים המסופקים לאוכלוסיות שונות לבין צורכיהן.
- יש לבחון לאורך זמן את התמורות במרכיבים שציינו לעיל.
- יש ללמוד את תמונת המצב בארצות אחרות.
- יש להעריך את מידת היעילות של גישות ותוכניות שונות במתן מענים הולמים לצורכי האוכלוסייה כדי לאתר גישות יעילות ומוצלחות.

עיון במאות המאמרים שפורסמו בחוברות ביטחון סוציאלי לאורך 40 שנות קיומו מצביע על כך, שכתב העת הוא מקור חיוני שאין לו תחליף להכרה ולבחינה של התפתחות המדיניות והשירותים החברתיים בישראל והשינויים שחלו בהם, ומספק מידע רב ערך המתייחס לששת המרכיבים שצויינו לעיל.

גם חוברת זו של ביטחון סוציאלי משקפת היטב את הרלוונטיות הרבה של המאמרים המתפרסמים בה ואת תרומתם האפשרית לדיונים השונים המיועדים לעצב בישראל חברה צודקת ושוויונית יותר, שבה צרכים חיוניים של אוכלוסיות שונות זוכים למענים הולמים.

מאמרם של פרילוצקי, הלפרין, כץ ולבנשטיין, ידע ועמדות מעסיקים בנושאי מדיניות כלפי עובדים המטפלים בבני משפחה זקנים, בוחן את אחד התהליכים המשמעותיים ביותר המתרחשים בחברה הישראלית – הגידול הצפוי באוכלוסיית הזקנים ובתוכה

באוכלוסיית הזקנים המבוגרים – ומתמקד בהשלכותיו על בנותיהם ובניהם, שעליהם כבר מוטלת ותוטל אחריות רבה יותר בעתיד לטיפול בהוריהם. לשינוי זה יש משמעות רבה באשר ליכולתם של בנות ובנים עובדים להקדיש זמן לטיפול בהורים זקנים. המאמר מציג ודן בממצאי מחקר שבחן בהקשר זה שאלות אחדות, והעיקרית בהן היא זו: האם המעסיקים מודעים לצורך להתחשב בצורכיהם של עובדים המסייעים להוריהם הזקנים והאם הם אכן נוקטים אמצעים שונים כדי לסייע להם? המסקנה המרכזית של המחקר היא שרוב המעסיקים לא פיתחו ויישמו תוכנית פעולה לתמיכה בעובדים אלה ולמתן מענה לצורכיהם.

אין ספק שמאמר זה מפנה את הזרקור לנושא שלמרבית הצער אינו זוכה להתייחסות הולמת – ההשלכות של הגידול הצפוי באוכלוסיית הזקנים בישראל. הוא מתמקד אמנם בהיבט אחד של תהליך ההזדקנות, אבל מסקנותיו הן בבחינת קריאה למעצבי המדיניות בישראל להיערך לטיפול הולם ורב ממדי בנושא זה.

בניגוד למאמר זה, מאמרם של הולר וגל, סבסוד מסגרות לגיל הרך: ישראל בפרספקטיבה בינלאומית משווה, עוסק בנושא שזכה לתשומת לב ציבורית רבה בחודשים האחרונים, והודגש במחאת העגלות, שבה מחו הורים על העלויות המופלגות של אחזקת ילדיהם במעונות. המאמר מתאר בהרחבה את מודל הסבסוד של המסגרות לגיל הרך בישראל ומשווה אותו למודלים הנוהגים בחמש מדינות: אוסטרליה, בריטניה, גרמניה, פינלנד וספרד. המאמר מצביע על כך ששיעור השימוש מסגרות המסבסדות והמפוקחות בישראל הוא נמוך (כ-20% מהילדים). שיעור זה נופל מהרווח בפינלנד ובספרד, אך עולה במקצת על השיעורים המאפיינים את אוסטרליה וגרמניה. עם זאת, אחד המאפיינים העיקריים של ישראל הוא שבאוכלוסייה היהודית שיעור השימוש במסגרות לגיל הרך גבוה הרבה יותר מאשר באוכלוסייה הערבית. פער זה נובע מהיצע נמוך של מסגרות במגזר הערבי ומעלותן הגבוהה.

מחקר זה מספק ללא ספק תימוכין לטענות בדבר הליקויים בתפקוד של שירות חינוכי זה ומצביע על דרכים לשיפור המצב.

המשמעות האקטואלית של המאמרים המתפרסמים בביטחון סוציאלי באה לידי ביטוי גם במאמרם של ניסים כהן ושלמה מזרחי, חמש-עשרה שנות מדיניות בריאות בישראל בראי החקיקה: ניתוח ניאו-מוסדי של חוק ביטוח בריאות ממלכתי והשינויים שחלו בו (1994-2009). המאמר בוחן את הזיקה בין שתי תופעות המאפיינות את מדיניות הבריאות בישראל מאז חקיקתו והפעלתו של חוק ביטוח בריאות ממלכתי: מחד גיסא מעורבות ממשלתית הולכת וגוברת בניהול מערכות הבריאות בישראל, ומאידך גיסא קיטון הדרגתי של ההוצאה הציבורית למימון מערכת הבריאות. המאמר מצביע על כך שדווקא חקיקת החוק, שהגדילה את המעורבות הממשלתית באסדרת הפעילות של קופות החולים אפשרה

למשלה לקצץ בהדרגה את המימון הציבורי לשירותי הבריאות, קיצוץ שהביא להתפתחות מואצת בהוצאה הפרטית לבריאות ובהתפתחות שירותי הרפואה הפרטיים. המאמר מצביע אפוא על תופעה מעניינת ביותר: דווקא מעורבות ממשלתית גוברת בתחום שירות מסוים עשויה להביא להאצת תהליכי ההפרטה החלים בו.

עוד מבט מעניין על שירותי הבריאות בישראל מספק מאמרם של דרור ומאור, רפורמה בשיטת הסלמי – תפקיד הפקידות הממשלתית בקביעת מדיניות בריאות הנפש בישראל, 2009-1995.

ההנחה המקובלת היא שהממשלה והכנסת קובעות את המדיניות המעצבת את מבנה השירותים החברתיים ואת דפוסי פעולתם, ואילו הפקידות הממשלתית מופקדת על יישומה של מדיניות זו. מאמרם של דרור ומאור, הסוקר מחקר שעסק בתהליכי קביעת המדיניות בתחום בריאות הנפש בישראל בשנים 1995-2009, מטיל ספיקות רבים בהנחה זו. ממצאי המחקר מצביעים על כך שהפקידות הבכירה במשרדי האוצר והבריאות השתמשה בכלי ביצוע שונים שעמדו לרשותם, ובכללם מהלכים תקציביים והחלטות רגולטוריות שונות, כדי ליישם את יעדי הרפורמה בתחום בריאות הנפש, עוד בטרם נתנו להם הרשויות, המוסמכות לעצב מדיניות, גיבוי חקיקתי. נראה שממצאי מחקר זה פותחים צוהר להבנת תהליכי קביעת המדיניות ויישומה, לא רק בתחום בריאות הנפש, אלא גם בתחומים אחרים של השירותים החברתיים.

מאמרה של מרים לוינגר, קהילת החירשים – היש לה עתיד?, מפנה את הזרקור לאוכלוסיית החירשים שזכתה עד כה לתשומת לב מעטה בשיח המחקרי. המאמר בוחן את השאלה הזו: האם שיפור משמעותי באיכות השמיעה של חירשים, המושג באמצעות שימוש באמצעים טכנולוגיים מתקדמים, עשוי להשפיע על יציבותה ועל חוסנה של קהילת החירשים הממלאת תפקיד חיוני ביותר במתן תמיכה לאוכלוסייה זו ובשמירת איכות החיים שלה? האם חירשים שכושר שמיעתם השתפר בצורה משמעותית יצמצמו או ינתקו לחלוטין את הקשר עם עמיתיהם החירשים ויפגעו בכך ביציבותה ובהמשכותה של קהילה זו? המסקנה של המאמר, המסתמך על מחקרים שונים שבחנו את השפעת השימוש באמצעים החדשים לשיפור השמיעה, היא שלקהילת החירשים יש עתיד וכי לתפקידים שהיא ממלאת יש חיוניות רבה.

אין ספק שהמאמרים המתפרסמים בחוברת זו, בדומה למאמרים שפורסמו בחוברות קודמות, העוסקים בצרכים של אוכלוסיות שונות ובתפקוד השירותים החברתיים, עשויים לתרום להעשרת השיח הציבורי אודות עיצוב המדיניות החברתית שהתעצם בחודשים האחרונים.

ברצוני להפנות את תשומת לב הקוראים גם למדור סקירת ספרים חדשים המוקדש לתיאור ולניתוח פרסומים העוסקים בסוגיות שונות של המדיניות החברתית והשירותים החברתיים

שהתפרסמו בארץ ובעולם, וכן למדור עיון ראשון המוקדש לסקירה ראשונית ותמציתית של פרסומים חדשים העוסקים בנושאים אלה. על מלאכת העריכה של שני מדורים אלה מופקדת ד"ר ליהיא להט, שהחלה את תפקידה בגיליון זה של ביטחון סוציאלי.

אני מאחל לקוראות ולקוראים קריאה מעשירה.

יוסף קטן

העורך הראשי